

REINES JÁNOS

# Franchise-szerződés – jogok és kötelezettségek joggazdaságtani nézőpontból

Franchise Agreement – Rights and Obligations from a Law and Economics Perspective

**Abstract:** In the course of the codification of the Civil Code, the legal literature has been sharply critical of the codification of the franchise contract, both in terms of the necessity of the regulation and the content of the normative material. This study aims to give new impulses to this debate by applying a legal economics perspective, which can be found at several points in the legislation of the United States of America.

**Keywords:** franchise contract, law and economics, transaction costs, obligation of cooperation, supply obligation, obligation to monitoring

## 1. A joggazdaságtani szempontokról

Polgári törvénykönyvünk újításai közül az egyik legtöbbet vitatott elem a jogbérleti (franchise) szerződés kódexbe foglalása volt. A kodifikációs munkálatok kezdetén a jogbérleti szerződés<sup>1</sup> kodifikálásának lehetőségét a Kodifikációs Főbizottság elvetette.<sup>2</sup> Ez a megközelítés megmaradt a Ptk. Szakértői Javaslatában,<sup>3</sup> s a Polgári törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény miniszteri indoklásában<sup>4</sup> is. A koncepcióváltozás az új Polgári törvénykönyv megalkotásáról szóló 1129/2010. (VI. 10.) kormányhatározatban következett be. Ennek nyomán indult újra a kodifikációs munka,

1 Jelen tanulmányban – figyelemmel Vékás Lajos segítő célú azon észrevételére, hogy jogtudományunkban kívánatos volna a magyar nyelvű jogbérlet terminológia használatára törekvés (elhangzott 2023. november 7-én az ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszéke szervezésében megtartott Polgári Jogi Szimpóziumon) – következetesen a jogbérleti szerződés terminológiát használom.

2 VÉKÁS Lajos: *Egy új polgári törvénykönyv történelmi időszerűségéről*, Magyar Tudomány, 2001/12, 1396–1403, 1402.

3 VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2008, 65.

4 Miniszteri indoklás a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvényhez, 1017.

és az új tervezetben már szerepelt a jogbérleti szerződés, valamint a T/7971. számú törvényjavaslatban is.

A hatályba lépett normaszöveget a jogtudomány képviselői számos kritikával illették.<sup>5</sup> Jelen tanulmány e vitának kíván új lendületet nyújtani azáltal, hogy a joggazdaságtan szempont- és eszközrendszerének alapulvételével rávilágít a jogbérlet bizonyos, eddig kevésbé vizsgált vetületeire, amelyek felhasználásával lehetőség nyílt a megévő normáink újragondolására.

## 1.1. A Coase-tétel

Szerződési jogunk egyik alapelve a szerződési szabadság elve. Erre alapozva a joggazdaságtan elsődleges célja annak a kijelentésnek az igazolása, hogy a felek szabad, minden befolyástól mentes megállapodása a társadalom számára optimális eredményhez vezet, amely alaptételt a Ronald Coase – pontosabban Coase kutatásaira építve más szerzők – fogalmazta meg.<sup>6</sup>

Az ún. gyenge *Coase-tétel*<sup>7</sup> szerint amennyiben a megállapodásban részt vevő felek jogai *ex ante* pontosan ismertek és szabályozottak, továbbá a tranzakciós költség mértéke nulla, akkor a felek szabad alku, azaz szerződés során érik el a hatékony<sup>8</sup> végeredményt, a mindkettőjük számára előnyös változást.

*A felek jogainak ex ante pontos ismertsége és szabályozottsága* alatt azt értjük, hogy mindkét fél pontosan tudja, hogy ő maga milyen jogokkal rendelkezik, továbbá tisztában van azzal is, hogy a megállapodás során a másik féltől mit szükséges megszereznie.

A tranzakciós költség alatt a szerződéskötés költségeit értjük, mindazokat a tényezőket, amelyek korlátozzák a felek számára kölcsönösen előnyös megállapodások

5 A teljesség igénye nélkül lásd DARÁZS Lénárd: *Harmadik Rész XIX. Cím = Polgári jog VI/VI. – Kötelmi jog Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik Rész*, szerk. WELLMANN György, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021, 472; JUHÁSZ Ágnes, UJVÁRINÉ Antal Edit: *Atipikusból tipikus? A franchise szerződés jogi szabályozásának jelene és jövője = Miskolci konferenciák 2011. Javítandó és jobbjátható elemek a Ptk. Kodifikációjában. Tanulmánykötet*, szerk. GONDOSNÉ PUSZTAHELYI Réka, JUHÁSZ Ágnes, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2012, 93; VÁRADY Szabolcs: *A franchise szerződés hazai kodifikációja*, *Gazdaság és Jog*, 2013/9, 8–14, 10; PAPP Tekla: *Atipikus szerződések*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019, 87; BOÓC Ádám: *Gazdasági szerződések Magyarország új Polgári Törvénykönyvében*, *Gazdaság és Jog*, 2013/9, 3–8, 7; REINÉS János: *A franchise szerződés – Gondolatok a Franchise Szerződésnek a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényben szereplő szabályozása megújítására*, *Magyar Jog*, 2018/10, 529–546.

6 Lásd Ronald H. COASE: *The problem of social cost*, *The Journal of Law&Economics*, 1960/3, 1–44.

7 George J. STIGLER: *Theory of Price*, Macmillan, New York, 1966, 113.

8 Jelen tanulmány terjedelmét meghaladná annak pontos meghatározása, hogy joggazdaságtani szempontból mit tekintünk hatékony végeredménynek. Ehhez lásd Vijay K. MATHUR: *How Well Do We Know Pareto Optimality?* *The Journal of Economic Education*, 1991/2, 172–178; Nicholas KALDOR: *Welfare Propositions in Economics and Interpersonal Comparisons of Utility*, *Economic Journal*, 1939/ 49, 549–552; HICKS, John: *The Foundations of Welfare Economics*, *Economic Journal*, 1939/49, 696–712.

létrejöttét. Három elemét különböztethetjük meg:<sup>9</sup> a cserepartner-keresés költségeit, az alkuköltségeket és az érvényesítési költségeket.<sup>10</sup>

A keresési költségek jellemzően egyedi termékek és szolgáltatások esetében nagyobbak, míg szabványosított termékek esetében kisebbek.

Az alku költségei akkor alacsonyak, ha az információk nyilvánosak. A tárgyalások során mindkét fél megpróbálja a másiktól megszerezni az általa elrejtett információkat.

A szerződési szabadság hatékonysági felfogása<sup>11</sup> a jogrendszerrel szemben kettős követelményt fogalmaz meg: egyrésztől nem szabad akadályoznia a hatékonyságot javító, költsönösen előnyös tranzakciók létrejöttét, másrésztől elő is kell segíteni azokat.

Az első feltételhez kapcsolódóan vizsgálendő, hogy mely megállapodásokat nem hajlandó elismerni a jog.<sup>12</sup>

A második feltételhez pedig a tranzakciós költségek csökkentése kapcsolódik.

## 1.2. A tranzakciós költségek összetevői

Oliver E. Williamson azonosította a *tranzakciós költségek összetevőit*.<sup>13</sup> Álláspontja szerint a tranzakciós költségek szintje akkor éri el azt a mértéket, amely már megakadályozza a szerződés létrejöttét, ha az alábbi három tényező együttesen jelen van a szerződéskötéskor.

Az első tényező az *idioszinkratikus beruházások magas szintje*. Az idioszinkratikus beruházások olyan lépések, amelyek csak akkor térülnek meg, ha az adott szerződés akként teljesül, ahogy abban a felek eredetileg megállapodtak. Más szóval: szerződésszegés esetén a szerződéses partnert túlságosan nagy kár érné.<sup>14</sup>

A második tényező az ún. *teljes* – vagyis a minden helyzetet megfelelően rendező, minden körülményre kiterjedő – *szerződés megkötésének lehetetlensége*. Beláthatjuk, hogy ilyen szerződés megkötése szinte lehetetlen, a szerződés teljesítése során mindig felmerülhetnek olyan körülmények, amelyeket a felek nem láttak előre, s így nem is szabályoztak. E hiányosságok orvoslására alkalmasak a magánjog diszpozitív szabályai, s a diszpozitív szabályok hézagkitöltő szerepe e ponton érvényesül.

9 Carl J. DAHLMAN: *The Problem of Externality*, The Journal of Law & Economics, 1979/1, 141–162, 148.

10 Az érvényesítési költségek témakörével – figyelemmel arra, hogy annak vizsgálata jellemzően a polgári eljárásjog területére tartozik – a továbbiakban nem foglalkozunk.

11 A hatékonyság kapcsán részletesebben továbbá lásd Richard A. POSNER: *A közgazdasági gondolkodás természete = Gazdasági jogi tanulmányok II. kötet, a jog gazdasági elemzése*, szerk. HARMATHY Attila, SAJÓ András, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984, 171–173.

12 Idesorolhatók a bírósági úton nem kikényszeríthető *naturalis obligatiók*. E témakörrel a tanulmányban részleteiben nem kívánok foglalkozni.

13 Oliver E. WILLIAMSON: *A tranzakciós költségek gazdaságtana: A szerződéses kapcsolatok szabályozása, természete = Gazdasági jogi tanulmányok II. kötet, a jog gazdasági elemzése*, szerk. HARMATHY Attila, SAJÓ András, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984, 171–173.

14 Például amennyiben a szerződés közvetett tárgya olyan szolgáltatás, amellyel csak az adott kötelezett rendelkezik, abban az esetben a jogosultnak még csak lehetősége sincs fedezeti szerződés (Ptk. 6:141. §) megkötésére.

A harmadik tényező az, ha *a másik fél opportunista viselkedése fenyeget*. Opportunizmus alatt azt értjük, ha az egyik fél helyzetkihasználó magatartást tanúsít, vagyis nem a mindkét fél számára előnyös megoldást keresi, hanem az önmaga számára elérhető legnagyobb mértékű előnyre törekszik.

A fenti három tényező együttes fennállása esetén, vagyis ha nincs teljes szerződésünk, az egyik fél opportunista magatartást folytat, azonban a másik félnek az idioszinkratikus beruházása okán kiemelkedő jelentőségű a szerződés szerű teljesítés, akkor a túlzottan magas kockázat miatt – vagy Williamson szóhasználatával tranzakciós költség miatt – nem is jön létre az egyébként – a társadalom számára – hatékony szerződés.

Összefoglalva, a joggazdaságtan álláspontja szerint a szerződési jog alapvető célja a tranzakciós költségek csökkentése kell legyen, amelynek révén a kölcsönösen előnyös megállapodások száma növelhető.

A tranzakciós költségek csökkentésére szolgáló egyik eszköz lehet az *ex ante* megfelelően kialakított diszpozitív szabályozás vagy pedig a bíróságok *ex post* hatékony szerződésértelmezése.

A diszpozitív szabályok megalkotása során arra kell törekedni, hogy a feleknek a lehető legkevesebb esetben kelljen a szerződéseikben foglalkozniuk egy-egy kérdéssel, így mentesíteni lehet őket attól, hogy túlságosan bonyolult szerződéseket kelljen megfogalmazniuk.

## 2. A jogbérleti jogviszony sajátosságairól

A fenti joggazdaságtani megfontolások alapulvételével fordítsuk figyelmünket a jogbérleti szerződés olyan sajátosságaira, amelyeket álláspontom szerint joggazdaságtani szempontból érdemes figyelembe venni.

### 2.1. Komplex gazdasági jelenség

Ujváriné Antal Edit az alábbiak szerint fogalmazza meg a jogbérleti szerződés jellegadó sajátosságait: „[...] *a franchise szerződés a vállalkozások közötti tartós együttműködést, zárt gazdasági és jogi kapcsolatrendszer hoz létre, amely bizalmi elemeket hordoz*”.<sup>15</sup>

Vagyis a jogbérleti jogviszony esetében nem egy egyszeri jogügyletről beszélünk, mint például egy adásvételi szerződés kapcsán, hanem egy *tartós kapcsolat* áll fenn a felek között, amelyből egy összetettebb szabályozási igény is következik.

Továbbá egy zárt *gazdasági és jogi kapcsolatrendszer* jön létre. A jogbérlet esetében felmerülhet gondolatként az is, hogy valójában nem is csak egy jogi kategóriát illetünk ezzel az elnevezéssel, hanem inkább egy gazdasági modellt, amely az áruk piacra juttatásának egy módját jelöli. Darázs Lénárd megfogalmazásában: „*A franchise jogviszony vizsgálata során helyesebb az a megközelítés, amely a franchise kapcsolatot egy komplex*

15 UJVÁRINÉ Antal Edit: 6:376. §–6:381. § = *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja, III. kötet*, szerk. OSZTÓVITS András, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014, 893.

*gazdasági jelenségnek, egy olyan vállalkozási formának kezeli, amelyben a szerteágazó gazdasági hatások és strukturált érdekek érvényesülnek.*<sup>16</sup>

Figyelemmel arra, hogy a jogbérleti szerződés alapjául szolgáló franchise-rendszer kidolgozása, annak fejlesztése, a rendszer jó hírnevének<sup>17</sup> megóvása a jogbérletbe adó elemi érdeke, továbbá a jogbérletbe vevő jellemzően rengeteg erőforrást fordít arra, hogy az általa működtetett franchise-egység eredményesen működjön, így megállapíthatjuk, hogy mindkét fél oldalán *magas az idioszinkratikus beruházások szintje*.

A joggazdaságtan nyelvére lefordítva, a jogbérleti szerződés egy kooperatív idioszinkratikus beruházás. Kooperatív abból a szempontból, mert a felek egymásra vannak utalva, s idioszinkratikus pedig azért, mert a feleknek magas a kezdeti beruházási költségük, amelyet a szerződésből – túl korán – kilépvé elveszíthetnének.

A felek egymásrautaltságát fokozza a *váltási költségek problémája* is:<sup>18</sup> mivel a jogbérletbe vevő már az adott jogbérletbe adóval van kapcsolatban, a határozott idejű jogbérleti szerződés lejárta után a jogbérletbe adó ismét előnyben lesz harmadik személyekkel (más jogbérletbe adókkal) szemben, valamint a jogbérletbe vevő önállóodási törekvésével szemben, hiszen ez a váltás számos költséggel járna a franchise-rendszerben maradáshoz képest.

Hasonlóan nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a jogviszony mindkét oldalán *profitmaximalizáló* vállalkozások állnak. Ez abból a szempontból mindenképp előny, hogy a franchise-rendszer mint egész szintjén a magas színvonal és ennek révén a goodwill megtartásában érdekelt mindkét fél. Azonban az egyes jogbérletbe vevők vonatkozásában szükségképpen meg fog jelenni a potyautas magatartás, amellyel az egész rendszer veszélybe sodródhat.<sup>19</sup> Vagyis a felek oldalán megfigyelhető az *opportunizmus* is.

## 2.2. Janus-arcú aszimmetria

A sajátosságok között fel kell hívni a figyelmet a Tajti Tibor által találoán *a jogbérleti szerződés Janus-arcú aszimmetriájának* nevezett jelenségre.<sup>20</sup> E tulajdonság lényege

16 DARÁZS Lénárd: *A jogbérleti (franchise) szerződés = Szerződések tára*, szerk. WELLMANN György, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 414; hasonlóan AUER Ádám, BAKOS Kitti, BUZÁSI Barnabás, FARKAS Csaba, NÓTÁRI Tamás, PAPP Tekla: *Társasági jog*, Lectum Kiadó, Szeged, 2011, 227; továbbá CSÉCSY György: *Franchise megállapodások a kodifikáció tükrében = Quaerendo et Creando. Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*, szerk. POGÁCSÁS Anett, Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2014, 100.

17 Jó hírnév alatt természetesen nem a Ptk. 2:45. §-ában rögzített személyiségi jogot értve, hanem a rendszer goodwilljét. A terminológia zavarosságához lásd Ujváriné: *i. m.*, 908.

18 SZALAI Ákos: *A magyar szerződési jog gazdasági elemzése*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2013, 309.

19 Ugyanis az adott jogbérletbe vevő abban ugyan érdekelt, hogy a jogbérletbe adó és a többi jogbérletbe vevő beruhozzon a rendszer jó hírnevének növelése céljából, azonban ő maga akkor jár el a legköltséghatékonyabban, ha saját költségén nem áldoz a jó hírnév növelésére – illetve a magas, ám költséges minőség fenntartása –, hanem abban bízik, hogy a többiek által megtermelt jó hírnévből ő is részesedni fog. Különösen igaz ez abban az esetben, ha az adott franchise-egység esetében az adott konkrét vásárlók jellemzően csak egyszer térnek be a konkrét egységbe, s nem valószínű, hogy visszatérő vásárlókká válnak. Gondoljunk például az egyes reptereken, illetve azok közelében található gyorsétermekre, ahol az egyszerű utazó ugyan – bízva a megszokott minőségben – megáll, azonban többször nem fog arra járni.

20 TAJTI Tibor: *A jogbérleti (franchise) szerződés Janus-arcú aszimmetriája*, Állam- és Jogtudomány, 2018/3, 43–72, 43.

akként ragadható meg, hogy ami a franchise-rendszer sikerességének a kulcsa – a jogbérletbe adó erőfőlnye, többletjogai, amellyel irányítja a rendszert –, az egyben az a veszélyforrás is, amely a jogbérletbe vevőket sújtja. Ugyanis e többletjogosultságok – mint az utasítási és ellenőrzési jog, valamint a szankcionálási jog – révén a jogbérletbe vevők teljesen ki vannak szolgáltatva jogbérletbe adójuknak.

Ennek az aszimmetriának két szegmensét különböztethetjük meg.<sup>21</sup> Egyrésztől beszélhetünk egy *információs aszimmetriáról*: maga az üzleti modell a jogbérletbe adó birtokában van, aki elsősorban abban érdekelt, hogy kizárólag az előnyökről tájékoztassa a jogbérletbe vevőket.

Másrésztől beszélhetünk egy *erőfölénybeli aszimmetriáról*: a jogbérletbe adó erősebb üzleti és szerződéses pozícióban van. Ennek részeként a jogbérletbe adó határozza meg egyoldalúan a tárgyalás feltételeit, minden jogilag releváns dokumentumot ő szövegez meg. Mivel a jogbérletbe adó kockáztatja elsőként a tőkéjét, valamint az egész rendszer goodwilljét, így ehhez kapcsolódóan többletkontroll is jár a jogbérletbe vevők felett. Ezen ismérvet a joggazdaságtan nyelvére lefordítva megállapítható, hogy mind a jogviszony létrehozásakor, mind annak fennállásakor a jogbérletbe adó opportunistá magatartást folytat.<sup>22</sup>

### 2.3. Korlátozott racionalitás

Az információs aszimmetria kapcsán érdemes egy további szempontot, a *jogbérletbe vevő korlátozott racionalitását* is hangsúlyozni. A korlátozott racionalitás jellemzően a fogyasztói szerződések kapcsán merül fel a jogirodalomban, nevezetesen akként, hogy a fogyasztók nem feltétlenül képesek olyan döntéseket hozni, amelyek a saját érdekeiket szolgálják. Ennek oka egyrésztől a már hivatkozott információs aszimmetria, másrésztől – az aszimmetria felszámolása esetén – a kapott információk megfelelő értelmezésének hiánya,<sup>23</sup> valamint a könnyű befolyásolhatóság.

Ugyan a jogbérleti szerződések tipikusan nem tartoznak a fogyasztói szerződések közé, hiszen mind a jogbérletbe adói, mind a jogbérletbe vevői oldalon vállalkozások állnak, azonban – mint az a fentiekben kifejtésre került – a szerződéses viszonyban jellemzően a jogbérletbe adó dominanciája érvényesül, míg a jogbérletbe vevő oldalán éppen a fent kifejtett korlátozott racionalitás elemei jelennek meg.

Figyelemmel arra, hogy a jogbérletbe vevő leggyakrabban éppen a tapasztalatlansága okán kíván a franchise-rendszer részévé válni, hogy az ott kifejlesztett know-how-t megkapja, s az mint egy védőháló óvja a vállalkozását, így plauzibilisnek fogadhatjuk el azon állítást, hogy – ha az egész gazdasági életben nem is – az adott iparágban a jogbérletbe vevő korlátozott racionalitással rendelkezik, sőt éppen ennek orvoslására kíván jogbérleti szerződést kötni. Ezzel szemben a jogbérletbe adó jellemzően számos jogbérleti szerződést megkötött korábban, illetve magát a rendszert is ő dolgozta ki, vélelmezhető, hogy a jogbérletbe vevők tévedéseit, információs

21 *Uo.*, 53.

22 Peter C. LAGARIAS, Edward KUSHELL: *Fair Franchise Agreements from the Franchisee Perspective*, *Franchise Law Journal*, 2013/1, 3–31, 5–6.

23 Amely eredhet egyrésztől a szaktudás hiányából, másrésztől a kapott információmenyiség megfelelő szelektálásának hiányából.

aszimmetriáját ismeri, s tisztában van azon eszközökkel, amelyek révén e tényt a saját javára fordíthatja.

Erre figyelemmel úgy vélem, hogy a jogbérletbe vevők – némiképp a fogyasztóhoz hasonló – védelme indokolt lehet e szerződéstípusban, akár kógens szabályok révén.<sup>24</sup>

A kógens normák mellett a joggazdaságtani irodalom négy indokot szokott érvenként felhozni: 1. ha a tranzakció harmadik felet is érint, 2. ha a két fél viszonyát információs aszimmetria jellemzi, 3. ha valamelyik fél racionalitása korlátozott, 4. ha a két fél nem egyenragú – például valamelyik erőfölényben van a másikkal szemben.<sup>25</sup>

## 2.4. Harmadik személyek érintettsége

Láthattuk, hogy a kógens normák melletti joggazdaságtani érvek közül három mindenképp igaz a jogbérletre, azonban úgy vélem, a negyedik érv is – vagyis hogy *a jogügylet harmadik személyeket is érint* – fennáll.

A Ptk. ugyan kétpólusú jogviszonyként szabályozza a jogbérleti szerződést, azonban a szerződésből eredő jogok és kötelezettségek gyakorlása – illetve nem gyakorlása – nem csupán az adott szerződés alanyaira hathat ki. A franchise-rendszer jogbérletbe adói oldalán valóban kizárólag egy jogalany szerepel, azonban a jogbérletbe vevői oldalán éppen az a kívánatos, ha minél nagyobb számú jogbérletbe vevőből áll össze a franchise-rendszer. Ugyan az egyes jogbérletbe vevők egymással semmilyen szerződéses kapcsolatban nem állnak, azonban jogaik gyakorlása vagy épp kötelezettségeik megszegése az egész franchise-rendszerre kihathat, és így közvetve valamennyi jogbérletbe vevőre.

Elég pusztán arra a helyzetre gondolnunk, amikor egy jogbérletbe vevő nem tartja be a franchise-rendszer minőségi előírásait, és ezzel rontja a franchise-rendszer goodwilljét. Mivel a többi jogbérletbe vevővel nem áll szerződéses kapcsolatban, velük szemben nem követhetett el szerződésszegést, csak a jogbérletbe adóval szemben, azonban a goodwill csökkenése valamennyi jogbérletbe vevőt hátrányosan érinti.

Úgy vélem, ez a „többszemélyes magánjogi helyzet”<sup>26</sup> a franchise-rendszer sajátossága, ebből eredően szükséges lehet figyelemmel lenni a jogbérleti szerződések

24 Ehhez hasonló következtetésre jut – ugyan elsősorban a megelőző tájékoztatási kötelezettség kapcsán – VÁRADI Szabolcs is. Lásd VÁRADI Szabolcs: *A franchise szerződések megkötésének előkészítése*, PhD-értekezés, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2013, 13.

25 MENYHÁRD Attila, MIKE Károly, SZALAI Ákos: *A tiltás hatástalansága. Kógens szabályok a szerződésjogban*, Századvég, 2006/41, 3–46.

26 Az ún. „többszemélyes magánjogi helyzet” nem ismeretlen a hazai jogirodalomban, ugyan más relációban, de már Beck Salamon is felhívta rá a figyelmet. Lásd BECK Salamon: *A többszemélyes magánjogi helyzet. A Magyar Királyi Ferenc József Tudomány-egyetem Baráti Egyesületének Jog- és Államtudományi Szakosztályában tartott előadások 17.*, Szeged Városi Nyomda, Szeged, 1937. Szemléletes korabeli példái közül talán a legtalálhatóbb a bérházban lakók – mégpedig az olyan bérházban lakók, ahol ugyanaz a bérbeadó valamennyi bérleti szerződésben – egymáshoz fűződő viszonya. Egyik bérlő sem áll szerződéses jogviszonyban egymással, kizárólag a bérbeadóval, így ha bármelyik bérlő magatartásával – pl. a hangos rádióhallgatással – a többi bérlő érdekeit sértette, úgy kontraktuális alapon természetesen csak a bérbeadó irányába lehetett fellépni.

szabályozásakor a többi – adott kontraktuális viszonyban félként nem szereplő – jogbérletbe vevő érdekeire is.

S míg a Ptk. kötelmi jogi könyve valóban a relatív szerkezetű jogviszonyok szabályozásán alapul, azonban – tekintettel a szabályozási igényre és szükségre – ezt a relatív szerkezetet számos helyen áttöri, figyelemmel van harmadik személyek érdekeire is,<sup>27</sup> így önmagában e szempont megjelenése a kódexben nem lenne abszolút újdonság.

Kérdés, hogy erre az érdeksérelemre a jogalkotó tud-e reflektálni, illetve egyáltalán szükséges-e erre tekintettel lennie.

Úgy vélem, hogy amíg a jogbérleti szerződéseket mint kétoldalú szerződéseket szabályozzuk, s az egyes jogbérletbe vevők akként döntenek, hogy szerződéses jogviszony keretében kívánnak a rendszer részévé válni, addig nem támaszthatnak alappal igényt arra, hogy a többi jogbérletbe vevővel szemben is jogosultak legyenek fellépni, hiszen maguk döntöttek úgy, hogy olyan vállalkozásban akarnak részt venni, amelyet kizárólag a jogbérletbe adó személye köt össze.

Amennyiben a jogbérletbe vevők túlságosan kockázatosnak találnák azon körülményt, hogy jogbérletbe vevő társuk tevékenysége kihatással van rájuk, s e magatartással kapcsolatban nem tudnak fellépni, akkor érdemes fontolóra venniük, hogy tevékenységük összehangolására nem a jogbérlet a legmegfelelőbb eszköz, hanem inkább célszerűbb volna e célból gazdasági társaságot alapítaniuk. A kockázat feloldására a társasági jog területén tudnak választ találni, ahol a Ptk. 3:107. §-a alapján fel tudnak lépni a gazdasági társaság tagjának kizárása érdekében.<sup>28</sup>

## 2.5. A soft law jelentősége

Végül a jogbérleti szerződés sajátosságai között szükséges megemlíteni a normatív szabályokon túl a *soft law jelentőségét*.

A jogbérletbe adók jellemzően franchise-szövetségekbe tömörülnek, ahol a szövetségek által kiadott etikai kódexek betartására a tagok a belépéskor kötelezik magukat. Ezen etikai normák ugyan nem minősülnek normatív aktusoknak, azonban ha az adott jogbérleti szerződés nem felel meg az etikai normáknak, a rendszert kizárják a szövetségből.<sup>29</sup>

Ez a fragmentált szabályozás természetesen nem hazai sajátosság. Részben arra vezethető vissza, hogy a franchise sokáig kodifikálatlan volt, sőt az országok döntő többségében jelenleg is az. Részben pedig gazdasági jelentősége, s önmagában a jogviszony sajátossága – értve ez alatt e ponton a gyengébb fél védelmét és a versenykorlátozó

27 Például fedezetelvonó ügyletek relatív hatálytalansága, harmadik személy javára szóló szerződés stb.

28 A Ptk. 3:107. § (1) bekezdése szerint a gazdasági társaság tagja a társaságnak az érintett tag ellen indított keresete alapján bírósági határozattal a társaságból kizárható, ha a társaságban való maradása a társaság céljainak elérését nagymértékben veszélyeztetné.

29 DARÁZS Lénárd: *Harmadik..., i. m.*, 2021, 480, vö. A Magyar Franchise Szövetség Alapszabálya 7.2. pont: „Kizárásra okot adó körülmények a következők: Tevékenysége súlyosan sérti a Szövetség, a Szövetségben tömörült tagok, illetve a franchise szakmai közösség által képviselt szakmai értékrendet, etikai normákat.” Elérhető: [https://franchise.hu/a\\_szovetseg/alapszabaly/](https://franchise.hu/a_szovetseg/alapszabaly/) (letöltés ideje: 2023. 09. 25.).

hatást – miatt pedig indokolt volt a jogágakon átívelő szabályozás azokon a kritikus pontokon, ahol a magánjog erre nem képes.

A Franchise Európai Etikai Kódexe egyenesen a legjobban alkalmazható és leg rugalmasabb szabályozási módnak tartja az önszabályozást.<sup>30</sup>

Fontos továbbá felhívni a figyelmet arra, hogy e normák az üzleti gyakorlat részévé válnak, így jogilag értékelhető szerepük lesz a jóhiszeműség és tisztesség követelményének meghatározásában, a felek és a szerződéskötés körülményeiben, az „adott helyzet”, valamint az „elvárhatóság” jogi megítélésében, a tisztességtelenség jogi tartalmának meghatározásában.<sup>31</sup>

Fontos hangsúlyozni, hogy az egységes szabályozás hiánya természetesen nem franchise-specifikus jelenség. Elég csak az adásvételi szerződések kapcsán a fogyasztói adásvétellel vagy az utazási szerződéssel kapcsolatos EU-normaanyag átültetésére gondolnunk.<sup>32</sup>

Azon persze lehetne vitatkozni, hogy az egységes szabályozás hiánya mennyiben gátja a jogalkalmazásnak, s mennyiben állítja nehézségek elé az egységes joggyakorlat kialakítását, vagy másként fogalmazva: mennyiben rontja le a hatékonyságot.

Joggazdaságtani szempontból akként is fogalmazhatunk, hogy a felek számára az *egyes jogok megismerése ex ante* nem feltétlen lehetséges.

Ugyanakkor álláspontom szerint a soft-law jelenléte a jogbérleti szerződések vonatkozásában olyan a priori tény, amelynek átalakítása mentén elméleti szinten ugyan tudunk érvelni, s a lehető legteljesebb normatív szabályozást megalkotni, azonban ezen törekvésünk valószínűleg zsákutcába vezetne, hiszen a jogbérleti szerződések már kialakult – és továbbra is fejlődő – joggyakorlatát figyelmen kívül hagyni olyan eredményhez vezetne, amelynek társadalmi hasznossága igen csekély volna.<sup>33</sup>

A jogbérleti szerződés kodifikációjával szemben gyakran hangoztatott ellenérv az, hogy annak valószínűsége, hogy a felek nem kötnek részletes írásbeli szerződést, s a bizonytalan, nem szabályozott kérdések esetében a Ptk. mögöttes normaként belép, igen csekély.

Ugyanakkor a fenti rövid gondolatmenet nyomán láthattuk, hogy a jogbérleti szerződések megkötésekor nem feltétlen ismerjük a felek *ex ante* jogait, mindkét fél oldalán magas az idioszinkratikus beruházások szintje, illetve az opportunizmus, így alappal feltételezhetjük, hogy a tranzakciós költségek sok esetben elérhetik azt a szintet,

30 Preambulum 11. pont, <https://eff-franchise.com/code-of-ethics/> (letöltés ideje: 2023. 11. 13.).

31 DARÁZS Lénárd: *Harmadik Rész XIX. Cím = Polgári jog VI/VI. – Kötelmi jog Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik Rész*, szerk. WELLMANN György, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021, 481.

32 Vö.: FUGLINSZKY Ádám: *Fogyasztói adásvétel, kellék- és termékszavatosság*, Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2016; FUGLINSZKY Ádám, TÖKEY Balázs: *Szerződési jog Különös rész*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018, 235–270.

33 Azon túl, hogy ellentétes lenne a hatályos Ptk. 6:63. § (5) bekezdésével is, amelynek tartalma szerint „a szerződés tartalmává válik minden szokás, amelynek alkalmazásában a felek korábbi üzleti kapcsolatukban megéveztek, és minden gyakorlat, amelyet egymás között kialakítottak. A szerződés tartalmává válik továbbá minden, az adott üzletágban a hasonló jellegű szerződés alanyai által széles körben ismert és rendszeresen alkalmazott szokás, kivéve, ha annak alkalmazása a felek között – korábbi kapcsolatukra is figyelemmel – indokolatlan volna.”

ahol az egyébként társadalmi szempontból hatékony jogbérleti megállapodások nem jönnek létre. Álláspontom szerint e körben a Kódex modelljellegének előtérbe kell kerülnie, vagyis azáltal, hogy a jogalkotó diszpozitív szabályokat alkot a felek részére, a szerződéskötési tárgyalások lebonyolítását megkönnyítheti, a tranzakciós költségeket csökkentheti.

Láthattuk továbbá, hogy a jogbérletbe adó javára megjelenik egy információs és erőfölénybeli aszimmetria, továbbá a jogbérletbe vevő oldalán a korlátozott racionalitás is jellemző, végül pedig a jogügylet harmadik személyeket – a többi jogbérletbe vevőt – is érintheti. Erre alapozva joggazdaságtani szempontból a kógens normák megalkotása is igazolható.

Az alábbiakban – terjedelmi korlátok miatt pusztán exemplifikatív jelleggel – a jogbérletbe adó egyes kötelezettségeivel kapcsolatban kívánok *de lege ferenda* javaslatokkal élni, a joggazdaságtani megfontolásokra alapozva.<sup>34</sup>

## 3. A jogbérletbe adó egyes kötelezettségeivel kapcsolatos felvetések

### 3.1. Együttműködési kötelezettség

A Ptk. a jogbérleti szerződés kapcsán a jogbérletbe adó kötelezettségeként az alábbiakat rögzíti: „*jogbérleti szerződés alapján a jogbérletbe adó szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyakkhoz, illetve védett ismerethez kapcsolódó felhasználási, hasznosítási vagy használati jogok engedélyezésére [...] köteles*”.<sup>35</sup>

A Franchise Európai Etikai Kódexének 2.2. pont iv. alpontja rögzíti a jogbérletbe adó kezdeti betanítási kötelezettségét, valamint a folyamatos kereskedelmi és/vagy technikai segítségnyújtási kötelezettségét, ez utóbbit a szerződés teljes tartama alatt.

Megállapíthatjuk, hogy a Ptk. ezen segítségnyújtási kötelezettséget nem rögzíti a jogbérleti szerződés *lex specialis* szabálya között, ennek hiányában – pusztán csak a jogbérletbe adó főkötelezettségére irányítva vizsgálódásunk fókuszát – önmagában is nehezen tudjuk meghatározni, hogy jogbérlet esetében mi az a *differentia specifica*, amelytől a jogbérlet több lesz, mint a licencszerződés.

Nem szabad elfeledkeznünk persze arról, hogy a Ptk. 6:62. § (1) bekezdése<sup>36</sup> a szerződések általános szabályai között rögzíti a felek együttműködési és tájékoztatási kötelezettségét a szerződés fennállása alatt.

34 A szerződéskötéssel kapcsolatos joggazdaságtani megfontolásokhoz lásd REINES János: *A franchise jogviszony alanyaira és a szerződéskötésre vonatkozó szabályozás joggazdaságtani nézőpontból*, Magyar Jog, 2020/12, 685–698. A szerződés megszűnésével kapcsolatos joggazdaságtani megfontolásokhoz lásd REINES János: *A franchise jogviszony megszűnésére vonatkozó szabályozás joggazdaságtani nézőpontból*, Magyar Jog, 2021/4, 209–214.

35 Ptk. 6:376. § (1) bekezdés.

36 A Ptk. 6:62. § (1) bekezdése szerint a felek kötelesek a szerződéskötési tárgyalások alatt, a szerződés megkötésénél, fennállása alatt és megszüntetése során együttműködni és tájékoztatni egymást a szerződést érintő lényeges körülményekről.

Ugyanakkor álláspontom szerint nem dönthető el egyértelműen, hogy az etikai normák által *expressis verbis* rögzített tanácsadás, támogatás és kitanítás kötelezettségei által lefedett kör összeegyeztethető-e a szerződések általános szabályai között rögzített együttműködési kötelezettséggel. Ennek hiányában pedig a felek közötti további jogviták alapja lehet annak eldöntése, hogy pontosan milyen mértékű volt a jogbérletbe adó együttműködési kötelezettsége, pontosan mely kötelezettségek tartoztak e körbe. E megoldással a jogalkotó a felekre többletterhet ró, az alkuköltségei növekednek azáltal, hogy külön szükséges rendelkezniük arról, hogy pontosan mire is terjedjen ki a jogbérletbe adó együttműködési kötelezettsége.

### 3.2. Ellátási kötelezettség

Azon kikötés, hogy a jogbérletbe vevő a jogbérletbe adótól vagy az általa meghatározott harmadik személytől köteles beszerezni a terméket vagy a szükséges alapanyagokat, számos jogbérleti szerződésben szerepel. A rendelkezés célja az, hogy hozzájáruljon az értékesített termék egységes megjelenéséhez és állandó minőségéhez.

A jogbérletbe adó jogosult megszabni, hogy a jogbérletbe vevő milyen árura vonatkozó tevékenységet folytathat, milyen árakat, szolgáltatásokat forgalmazhat, vezethet be, milyen értékű és összetételű árukészletet tarthat fenn. Továbbá az átvevő kötelezheti magát arra, hogy kizárólag a jogbérletbe adótól – vagy az általa megjelölt harmadik személytől – vásárolt árut forgalmaz.<sup>37</sup>

A fenti esetben jogvita akkor keletkezhet, amikor a jogbérletbe adó oldalán szerződésszegés történik, azaz nem teljesíti ellátási kötelezettségét, és így a jogbérletbe vevő értékesítendő alapanyag, illetve termék nélkül marad.

A Ptk. 6: 378. §-a az alábbi megoldást alkalmazza: *„Ha a jogbérletbe vevő az értékesítendő terméket vagy a termék előállításához szükséges alapanyagot a jogbérletbe adótól vagy a jogbérletbe adó által meghatározott személytől köteles beszerezni, és a jogbérletbe adó a jogbérletbe vevő megrendelését nem teljesíti, a jogbérletbe vevő jogosult a terméket vagy az alapanyagot máshonnan beszerezni.”*

A Ptk. nyelvezetéből arra lehet következtetni, hogy csupán az az eset került szabályozásra, amelyben a jogbérletbe adó nem teljesít. Felmerül kérdésként, hogy mi a következménye annak, ha a jogbérletbe adó által kijelölt harmadik személy nem teljesít.

A jogirodalmi álláspont szerint ezt a szabályt kiterjesztően kell értelmezni, mert a jogbérletbe adó felelősséggel tartozik a jogbérletbe vevő irányába az általa kijelölt, meghatározott személy magatartásáért is, amely jogértelmezést alátámasztja a Ptk. közreműködőért való felelősségre vonatkozó szabálya.<sup>38</sup>

Álláspontom szerint ezen jogértelmezés nem feltétlenül állja meg a helyét. A hivatkozott szakasz ugyan valóban rögzíti a jogbérletbe adó felelősségét az általa igénybe vett közreműködőért, azonban ezen felelősségi szabály alapvetően a kontraktuális

<sup>37</sup> DARÁZS: *Harmadik..., i. m.*, 493.

<sup>38</sup> A Ptk. 6:148. § (1) bekezdése szerint aki kötelezettsége teljesítéséhez vagy joga gyakorlásához más személy közreműködését veszi igénybe, az igénybe vett személy magatartásáért úgy felel, mintha maga járt volna el.

károkért való felelősségre vonatkozó normával<sup>39</sup> együtt értelmezendő, a közreműködő magatartásáért felelőssé teszi a kötelezettet. Úgy vélem, ezen felelősségi normát kiterjeszteni a Ptk. 6:378. §-ára nem feltétlenül célravezető.

Egyrészt a jogszabályszöveg nyelvtani értelmezése révén is más eredményt kapunk. A jogszabályhely első tagmondata kifejezetten rögzíti mind a jogbérletbe adót, mind az általa meghatározott harmadik személyt, a második tagmondat viszont kifejezetten már csak a jogbérletbe adóról rendelkezik. Aggályos, hogy ha e relációban a meghatározott harmadik személy közreműködőnek minősül, akkor miért volt szükséges külön nevesíteni az első tagmondatban.

Másrészt, ha a közreműködőkre vonatkozó jogszabályhely értelmezését alaposabban összevetjük az ellátási kötelezettség szabályával, megállapíthatjuk, hogy a 6:378. §-ban meghatározott harmadik személy nem minősül a jogbérletbe adó közreműködőjének. A közreműködőt a kötelezett a saját kötelezettsége teljesítéséhez veszi igénybe, ami esetünkben azt jelentené, hogy a jogbérletbe adót terheli az ellátási kötelezettség, aki azonban e kötelezettségének a teljesítéséhez vesz igénybe harmadik személyt. A 6:378. § nem erről az esetről rendelkezik. E körben a harmadik személyt a jogbérletbe adó pusztán kijelöli, mint azon harmadik személyt, akivel a jogbérletbe vevő – saját jogon – szerződést köthet. Ekkor a kijelölt személynek van – a jogbérletbe vevővel, illetve a jogbérletbe adóval kötött szerződésen alapuló – ellátási kötelezettsége, a jogbérletbe adónak nincs, ő kizárólag kijelölési joggal rendelkezik. Sőt, éppen azért került sor e harmadik személy kijelölésére, mert a jogbérletbe adó az ellátási kötelezettség teljesítését nem vállalja.

A Ptk. a tevékenység folytatásának biztosítására tartalmazza a fenti rendelkezést, amely kivételt jelent a termékkizárólagosság alól, ugyanis a jogbérletbe vevő jogosult lesz a termék vagy az alapanyag más forrásból történő beszerzésére. Nem szabad elfelejteni ugyanakkor, hogy a más forrásból való beszerzés esetén is tekintettel kell lenni a minőségi követelményekre és az egységes arculatra, ezen előírások nem sérülhetnek.<sup>40</sup>

Váradai Szabolcs álláspontja szerint a minőség állandósága mint cél miatt vitatható a helyettesíthetőség törvényi deklarálása, inkább a rendkívüli felmondási jog törvényi deklarálása volna javasolt, figyelembe véve, hogy az állandó minőség a franchise-rendszer egyik legnagyobb előnye.<sup>41</sup>

Úgy vélem, a jogalkotó azon állásfoglalása, amely a tevékenység biztosítását előtérbe helyezi, nem elítélendő, figyelemmel arra, hogy az átadott know-how-ban szereplő minőségi előírásokra ekkor is tekintettel kell lenni. A felmondás jogának törvényi deklarálása a felek autonómiájának indokolatlan korlátozásához vezetne. Tekintettel arra, hogy a fent hivatkozott szakasz diszpozitív, a feleknek lehetősége van ettől eltérően

39 A Ptk. 6:142. §-a [Felelősség szerződésszegéssel okozott károkért] szerint aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa.

40 GÁRDOS Péter: *XIX. Cím = Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz, 2. kötet*, szerk. VÉKÁS Lajos, GÁRDOS Péter, Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2020, 2178.

41 VÁRADI Szabolcs: *A franchise szerződés hazai kodifikációja*, *Gazdaság és Jog*, 2013/9, 8–14, 11.

rendelkezni. Vagyis egyrészről nem is kötelesek ellátási kötelezettségről rendelkezni, másrészről amennyiben a minőség állandóságát előbbre valónak gondolják, mint a tevékenység folytatását, lehetőségük van a fent hivatkozott szakasz kizárására és akár rendkívüli felmondási jog előírására. Véleményem szerint a jogalkotót e szakasz megfogalmazásakor a gyengébb fél – jelen esetben a jogbérletbe vevő – védelme vezérelte. Ugyanis a rendkívüli felmondás esetén a jogbérletbe vevő oldalán is számos költség, kár keletkezhet – amelyet ugyan lehetősége van behajtani a szerződészegő jogbérletbe adón –, amelyeknek a felmerülése a fenti szabályozás értelmében elkerülhető.

Ugyanakkor elképzelhető, hogy a célravezetőbb jogalkotói eljárás az lenne, ha *expressis verbis* rögzítésre kerülne a Kódexben a jogbérletbe vevő azon kötelezettsége, hogy kizárólag olyan árukat forgalmazhat, illetve szolgáltatásokat nyújthat, amelyek megfelelnek a jogbérletbe adó által meghatározott minőségi követelményeknek. Ezen megoldással a tevékenység biztosítása és a minőség állandósága közti konfliktus áthidalható volna.

Megállapíthatjuk, hogy a Ptk. fenti normája kapcsán egy joghézag áll fenn, amelynek következtében egyrészről a felek jogai *ex ante* nem ismertek, másrészről további tranzakciós költséget jelent számukra ennek a kérdésnek a szerződésben történő rendezése.

### 3.3. Ellenőrzési kötelezettség

Az ellenőrzési jog joggazdasági elemzése kapcsán érdemes szót ejteni az ún. potyautas-magatartásról. Miként arról az előző pontban szó esett, a franchise-rendszer egyik jellegadó sajátossága a minőség állandósága, vagyis az, hogy a fogyasztó joggal számíthat arra, hogy bármely franchise-átvevő egységébe tér be, ott azonos termékekkel, azonos minőségben találkozhat. Ebből viszont az következik, hogy az egyes franchise-átvevők szintjén<sup>42</sup> a gazdaságilag racionális magatartás az, hogyha a rendszer által elvárt minőség alatt – s ebből kifolyólag jóval alacsonyabb termelési költséggel – nyújtanak szolgáltatásokat, hiszen a vevőket a franchise-rendszer egészének goodwillje fogja rábírní a vásárlásra, s a termék minőségét csak a vásárlást követően tudják ellenőrizni.<sup>43</sup>

Ugyanakkor a franchise-rendszer szintjén az adott franchise-átvevői egység által nyújtott alacsonyabb minőségű szolgáltatás az egész rendszer jó hírnevére kihat, ugyanis a szolgáltatást igénybe vevők nem pusztán az adott egységről, hanem magáról a teljes hálózatról fognak negatív véleményt alkotni az alacsony szolgáltatás minősége miatt.<sup>44</sup>

Sajnálatos módon az ellenőrzési jog ennek orvoslására önmagában nem elegendő. Ugyanis jellemzően az alacsony minőségi szolgáltatás kezdete és az ellenőrzés időpontja között szükségképpen eltérés lesz, s mire a jogbérletbe adó tudomására jut a szerződésszegés, már bekövetkezett a goodwill romlása. Éppen ezért e szerződésszegésnek a jogkövetkezménye általában a franchise-átadó azonnali hatályú felmondási jogának deklarálása.

42 Különösen akkor, ha nem számolnak visszatérő vásárlókkal.

43 Lásd Frank MATHEWSON G., Ralph A. WINTER: *The Economics of Franchise Contracts*, *The Journal of Law & Economics*, 1985/3, 503–526, 504.

44 Az USA esetjogából lásd *Kentucky Fried Chicken Corp v. Diversified Packaging Corp.*, 549 F. 2d 368, 380 (1977).

Ugyanakkor az azonnali hatályú felmondási jog önmagában kevés lenne, ha nem társul hozzá a jogbérletbe vevő oldalán további olyan mértékű gazdasági veszteség, amely meghaladja az alacsonyabb minőség nyújtásából eredő nyereséget. Ez lehet egyrésztől valamilyen további szankció (meghiúsulási kötbér, kártérítés), másrésztől önmagában elegendő lehet a franchise-átvevő oldalán jelentkező elmaradt haszon<sup>45</sup> vagy valamely elsüllyedt költség (meg nem térülő idioszinkratikus beruházások).

A potyautas-magatartás elkerülésének másik alternatívája lehetne a korábban részletezett ellátási kötelezettség, vagyis az, hogy a jogbérletbe vevő csak meghatározott beszállítóktól vásárolhat termékeket, alapanyagokat. Ugyanakkor e megoldás csak látszólagos,<sup>46</sup> ugyanis a potyautas-magatartás e ponton a beszállítói oldalon jelentkezik, akik egymással fognak versenyezni a franchise-átvevők megrendelése miatt, s ennek érdekében csökkentik az áraikat – s ezzel egyidejűleg a termékek minőségét is.

Ezen a ponton felmerülhet bennünk az a korábban már ismertetett franchise-sajátosság, hogy az adott jogbérleti szerződésen kívüli többi jogbérletbe vevő helyzetére is hatással van a szerződésben foglaltak teljesítése s annak megfelelő ellenőrzése. Érdemes lehet elgondolkodnunk azon, hogy a jogbérletbe adó ellenőrzési kötelezettségének elmulasztását szankcionáljuk.

## 4. Összegzés

A joggazdaságtan szempontrendszerét a jogbérleti szerződések sajátosságaival összevetve láthattuk, hogy számos érv szolgál a megfelelő diszpozitív, illetve adott esetben kógens szabályok megalkotása mellett.

Jelen tanulmányban a terjedelmi korlátok miatt kizárólag három témakörre – a jogbérletbe adó együttműködési kötelezettségére, ellenőrzési kötelezettségére s a harmadik személyt terhelő ellátási kötelezettségre – korlátoztuk vizsgálatainkat.

Megállapíthatjuk, hogy joggazdaságtani szempontból indokolt a jogbérletbe adó terhelő együttműködési kötelezettség pontosabb meghatározása, a szerződési jog általános szabályai között rögzített együttműködési kötelezettség részletesebb tartalommal történő megtöltése.

A jelenleg hatályos normaszöveg kapcsán nem tudunk egyértelmű választ adni arra, hogy ha a jogbérletbe vevő harmadik személytől köteles terméket, illetve alapanyagot beszerezni, akkor amennyiben e harmadik személy nem teljesít, jogosult lesz-e a jogbérletbe vevő a terméket, illetve az alapanyagot máshonnan beszerezni.

Az ellenőrzési kötelezettség vonatkozásában megfontolandó lehet e kötelezettség teljesítésének elmulasztásához jogkövetkezményt párosítani, figyelemmel a jogbérletbe vevők együttes érdekeire.

<sup>45</sup> Elmaradt haszon alatt e bekezdésben a franchise-rendszer részeként jelentkező, jövőben realizálódó profitot értve.

<sup>46</sup> Benjamin KLEIN, Lester F. SAFT: *The Law and Economics of Franchise Tying Contracts*, The Journal of Law & Economics, 1985/2, 345–361.